

Josep PERARNAU I ESPELT

CONSIDERACIONS SOBRE EL TEMA *MISSIÓ I CROADA*
EN RAMON LLULL DINS PUBLICACIONS RECENTS

En els darrers anys, entre les publicacions dedicades al tema indicat en el títol, destaquen les quatre següents:

- (I). Jordi GAYÀ ESTELRICH, *Ramon Llull, il suo impegno missionario*, dins «Analecta TOR», 32 (2001), 379-388.
- (II). Jordi GAYÀ ESTELRICH, *Ramon Llull i l'Islam. «Infideles sunt homines, sicut et nos»*, dins «Vós sou sant, Senyor Déu únic». *Franciscanisme i Islam* (Jornades d'Estudis Franciscans, 2001), Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya 2002, 115-143.
- (III). Jordi GAYÀ ESTELRICH, *Raimondo Lullo. Una teologia per la missione* (Eredità medievale, 02/20), Milano, Jaca Book 2002, 156 pp.
- (IV). Ramon LLULL, *Darrer llibre sobre la conquesta de Terra Santa*. Introducció de Jordi GAYÀ. Traducció de Pere LLABRÉS (Clàssics del Cristianisme, 91), Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya - Fundació Enciclopèdia Catalana 2002, 7-65.

Publicats tots quatre títols durant els anys 2001-2002, llur ordre sembla ésser el que encapçala aquesta recensió, car el segon promet el terç, dient que ja es troba en premsa (139, nota 48), i el darrer suposa ja publicat el terç (51, nota 52), i devia sortir de l'enquadrernació molt a darreries del 2002, si no ja encetat el 2003. En l'exposició, doncs, d'allò que aquests títols aporten, ens atendrem a aquest ordre.

Tots quatre tenen un comú denominador, el d'ésser una presentació global del pensament de Ramon Llull sobre la missió i la croada, també la de fer-ho de forma progressiva.

(I) El primer, en efecte, és un text de circumstàncies, introductor i a una celebració litúrgica a honor del Beat. Subratlla els contactes de Llull amb l'Islam, tant a Mallorca com fora (379-382), bo i formulant que «sarebbe esagerato affermare cha la sua conoscenza dell'Islam fu esatta e completa» (381). Reafirma la «necessità di un nuovo metodo missionario» (382-385), el mètode de Crist i els apòstols, principi que, col·locat davant els seguidors de Mahoma, lletrats, equival a afirmar la necessitat de raons convincents, tal com demostra el cas de

Miramolí,¹ segons la *Vita coetanea*, l'experiència de Bugia i segueix essent la proposta a Frederic III de Trinàcria cap al final de la vida. Cal, doncs, aquell diàleg esbossat en el *Llibre del gentil* i també formulat en el cap. 187 del *Llibre de contemplació* (385-388). Però els greus esdeveniments en què es veié implicat, la persistència de la violència armada entre països de religió diversa i la indiferència per part d'aquells que li haurien d'haver fet cas, l'haurien fet evolucionar del diàleg a la disputa; el diàleg, doncs, té un interlocutor precís, els lletrats, i «non può ignorare la persistenza dello scontro armato»: aquesta és la situació, a la qual respon el *Liber de fine* (388).

(II) El segon presenta l'objectiu missioner de Llull a partir d'allò que en diu la *Vita coetanea*, on la mateixa figura de Llull sembla col·locada en la penombra i, en canvi, «el tema de la missió és allò que domina tota l'obra» (117), amb el ben entès que es tracta d'«una forma diferent de missió» (118), ja que ell no és ni clergue, ni religiós, ni lletrat, i en canvi la seva missió és centrada en l'Art (en tant que neix de contemplació i vida virtuosa; pren el camí del diàleg i del coneixement de l'altre; i prescriu mètode i contingut de la proposició de la fe cris-

---

1. És possible que un document del papa Gregori IX, acabat de reproduir, tingui alguna relació amb l'episodi tantes vegades citat per Ramon Llull; diu així: «Nobili viro Miramolino, viam agnoscere veritatis et in ea fideliter permanere. In aliis litteris nostris [datades el 15 II 1233 i 26 V 1233, als soldans de Damasc i del Marroc], quas per dilectos filios Fratres de Ordine Minorum magnitudini tue dirigimus, veritatem tibi ostendentes fidei christiane, Patri luminum, sicut possumus, supplicamus, ut pietate sua respiciens nostre intentionis affectum, precibus nostris clemens assistat, benignus aspiret, ianuamque misericordie sue reserare dignetur, adaperiatque aures precordiorum tuorum, ut nobis sitientibus tibi gratiam in presenti et gloriam in futuro, in devotione cordis et humilitate spiritus acquiescas. Desideramus siquidem et ardentem deprecemur, ut tibi, qui in tenebris ambulas, unicum Filium suum verum lumen ostendat, teque ad fidem christiane veritatis misericorditer advocet in agnitionem eiusdem Filii sui domini Iesu Christi, ut per lavacrum regenerationis absolutus Domino in novitate vite tanquam filius adoptionis ipsius, valeas complacere, qui fideles suos sibi vult in regnis celestibus congregare. Et utinam fiducia, quam concepimus, non fallamur, de tua conversione sperantes, pro eo quod religiosus viris fidei nostre, et specialiter venerabili fratri nostro A[gnello], Facensi episcopo, et aliis fratribus de Ordine Minorum te mansuetum exhibes et benignum; et eos, in quibus decet, habes propensius commendatos, quod ad salvationem tuam perspicuum indicium divine miserationis existit. Unde episcopus et fratres predicti te in Christo sincerius diligentes, temporale et eternum commodum tuum apud dominum et Sedem Apostolicam indefesse pietatis studio et amore satagunt promovere. Denique, cum ineffabiles sint bonitatis Christi divitie, summam spem debes habere, plenamque fiduciam quod, si mutatio dextere Excelsi in te facta fuit, quod cupimus et optamus, ipse tui principatus honorem augebit, qui dilectoribus suis in via centuplum et vitam eternam in Patria pollicetur; nosque tibi maiora et digniora ad ampliorem tui laudem et magnificentiam commitemus. Alioquin si forte Christi hostis esse malueris quam amicus, nullatenus patiemur, sicut nec pati debemus, quod tibi a suis fidelibus serviat. Datum Laterani VI kalendas iunii pont. nostri anno septimo»; transcrit de Eliseo SÁINZ RIPA, *La documentación pontificia de Gregorio IX (1227-1241)*. Vol I (Monumenta Hispaniae Vaticana. Sección Registros, XI), Roma, Instituto Español de Historia Eclesiástica 2001, 441, núm. 373.

La posició de la Santa Seu en relació a la croada durant el s. XIII acaba d'ésser exposada amb abundant bibliografia per Michel MENZEN, *Kreuzzugsideologie unter Innozens III.*, dins «Historisches Jahrbuch» 120 (2000), 39-79.

tiana) (118-121). Aquesta missió té un punt de referència: la manera dels apòstols, que, d'acord amb la coneguda narració del rei musulmà, exigeix raons per a convertir-se, on altra vegada trobem que «l'aproximació cultural i l'ús del mètode demostratiu, racional de l'Art, són les dues característiques que hauran de definir l'actuació del missioner» (123), car, d'acord amb el sentit de l'evolució dels temps, tal com diu el mateix Llull en el *Fèlix*, «ara som esdevenuts en temps que les gents amen raons necessàries... les quals raons sien per filosofia i teologia» (127). Cal insistir en l'aproximació cultural, que per a Llull representà un estudi de la llengua àrab i de la doctrina islàmica durant nou anys i en el qual encara que no li donés un coneixement exhaustiu, s'hi manifestà un 'interès cordial' (130) i «la característica pròpia de l'aproximació de Llull a la cultura àrab i islàmica és a l'hora de construir l'Art» (129); la missió, sobretot per a Llull, representa partir d'una base comuna de recerca, tal com trobem en la *Declaratio Raimundi per modum dialogi edita*, amb la triple exigència d'acceptar les dignitats, les tesis de teodicea bàsica i la doctrina dels punts transcendents, teoria que ja hauria estat aplicada en la *Disputatio Raimundi christiani et Hamar sarraceni*, segons la *Vita...* (131-135). La formació del missioner, personificada per Miramar, combina contemplació i missió, unificades pel primer manament de la Llei de Déu i en particular per l'obligació de 'conèixer Déu' esmerçant-hi totes les forces i amb el benentès que això és més important que el possible mèrit personal (136-139); la síntesi s'anomena 'integritat de la fe', que ho englobaria tot: aprofundiment intel·lectual, contemplació i vida (140-142).

(III) El terç, comença amb unes pàgines inicials, en les quals l'autor fa un resum de les investigacions dedicades a Llull durant «mezzo secolo abbondante» (17: només? Ni Longpré ni els Carreras Artau, ni Galmés no compten?), que resumeix en quatre punts: dades biogràfiques bàsiques segures; la finalitat missionera del sistema lul·lià; la utilització en el sistema d'elements de procedència diversa, en particular islàmica; i un coneixement no pas exhaustiu, però suficient de la cultura contemporània (17), ens endinsem en el llibre després d'haver establert en la introducció que la missió és punt central tant de l'activitat de Ramon Llull com de la seva *Art* i que a ella s'adrecen els tres objectius de tota la seva vida segons la *Vita coetanea* (21-23), s'estructura en tres capítols desiguals: els dos que hom diria centrats, respectivament dedicats a la missió (27-71) i a una exposició horitzontal i fenomènica de l'*Art* (73-103), i un que fa l'efecte de recopilació i esbossa les grans línies d'una teologia lul·liana (105-123). El llibre és completat amb uns elements de cronologia (125-129) i amb un catàleg de les obres lul·lianes (131-143).

(IV) A diferència dels tres precedents, aquest escrit es delimita per la necessitat de justificar la tria d'uns determinats textos o fragments lul·lians considerats representatius; i així sabem que «el mateix criteri que ha servit per a escollir les obres d'aquest volum, inspira també els límits d'aquesta introducció» (8), la font de la qual, tot i les seves limitacions, és la *Vita coetanea*: «la

missió i l'Art, són els vertaders protagonistes de la història» (10), que comença amb els orígens familiars, ressegueix els principals fets biogràfics i acaba amb el darrer viatge (11-25). I ací comença l'exposició del pensament, al centre del qual, tal com ja hem vist, hi ha la missió, conseqüència del primer manament de conèixer i estimar Déu, i, doncs, Llull hi ajuda amb llibres catequètics i amb l'Art, en un procés vital que engloba la contemplació i per als missioners, l'aprenentatge específic en escoles com Miramar. A partir d'ací, l'autor ens exposa els temes que ja coneixem per (III): la missió (29-40) i l'Art (41-50), ambdós explicats ací de forma abreujada, amb la seva aplicació a temes teològics (50-58), fora del cas de la croada, que a (IV) té sotstítol propi (39-41), sens dubte exigít pel fet que el dit (IV) és dedicat en primer lloc a l'edició del *De fine*, on la croada seria «part subordinada d'una unitat més ampla..., la missió a través del diàleg i del debat...» (41). Les darreres pàgines exposen les grans etapes de l'herència lul·liana entre el segle XIV i el XXI (59-61) i raona l'elecció dels textos traduïts en aquell llibre (62-65); comparteix amb (III) la cronologia (66-59), però resumeix la bibliografia (70-71).

* * *

Sense cap mica de dubte, el fet d'haver-se encarat amb un tema major de la doctrina i del projecte lul·lià com és la missió és una empresa ben digna de qui és considerat un dels capdavanters del lul·lisme actual, per la qual també mereix la gratitud. Que li sigui reconeguda i proclamada la nostra des d'aquestes pàgines. I com que en el curs de les seves explicacions l'autor s'ha trobat davant nombre de qüestions vives en l'actual estudi del lul·lisme, li ha d'ésser agràida la claredat amb què hi pren posició, encara que, per ventura, el lector en resulti poc convençut. Sempre és un punt de referència a l'hora d'intentar alguna clarificació.

Com el de qualsevol obra humana, també el resultat d'aquesta empresa té les seves limitacions, i això ha d'ésser assenyalat ací a fi que amb la col·laboració de tots arribem a una formulació del tema més ajustada al pensament de Ramon Llull.

Comencem per allò que és més fàcilment constatable i que alhora ens conduirà a estrats més profunds de la doctrina.

L'estudi de la missió en la doctrina de Llull té un precedent il·lustre, el del prof. Ramon Sugranyes de Franch, amb la seva tesi *Raymond Lulle docteur des missions*; aquest llibre no és citat en cap dels quatre estudis esmentats, ni tan sols en la bibliografia de III, 145-150, ni l'autor es troba, un parell de pàgines més tard, en l'*Indice dei nomi* citats en el mateix llibret (III, 152). Un oblit bibliogràfic no és, certament, un pecat mortal, ni tan sols venial, tampoc en aquest cas, però ha tingut les seves conseqüències doctrinals i aquestes sí que s'han d'assenyalar: per exemple, la del fet que Sugranyes va considerar tan important el capítol CCCXLVI del *Llibre de Contemplació* que el traduí sencer al francès; tenia tota la raó, car el dit capítol és una autèntica síntesi de la doctrina de Llull sobre la missió, segurament la primera i, si no m'erro, mai no retractada en les que Ramon

Llull escriuria durant la seva vida; i, si la meua recerca no ha resultat falsa, el dit capítol no és ni esmentat enlloc dels quatre títols als quals ens referim; no cal dir que l'exposició doctrinal que ens ofereixen no té en compte aquella síntesi.

Heus-la ací.²

Ja en el primer paràgraf, núm. 1, Llull estableix dos punts: l'objectiu de capítol i el mètode de l'exposició. Objectiu:

«...apercebre l'art e la manera per la qual los catòlics pusquen convertir los infeels a via de veritat per tal que sien adorants e contemplants en vós vertaderament...»;

mètode:

«...afigur figures sensuales per ço que per elles pusca pujar son enteniment a l'entel·lectual figura per la qual se demostra l'art e la manera ab la qual hom ab gràcia e ab ajuda vostra pot convertir e endreçar a glòria e a laor de nostre senyor...»

Els dos paràgrafs següents (2 i 3) despleguen el mètode, les tretze primeres majúscules de l'alfabet llatí poden entrar en la formulació de les figures sensuales;³ per això explica en el 2 quines són les tretze lletres, que poden entrar a formar les dites figures; i en el 3 ja es limita a les lletres de la segona columna i a llur incidència en la intel·ligència humana o en N:

«...com hom met la B, e la D, e la F, e la H, e la K e la M en la N, adoncs apercep la N la manera e l'art per la qual hom pot gitar los infeels de lur error e ls pot fer venir a creença de veritat».

2. Utilitzo el text publicat en les *Obres essencials* (OE), II (Biblioteca Perenne, 17), Barcelona, Editorial Selecta 1960, 1149-1154. Vaig ocupar-me d'aquest capítol en el meu *La còpia manuscrita medieval de les tres lletres de Ramon Llull demanant al rei, a un prelat de França i a l'Estudi de París l'establiment d'escoles de llengües* (Clarmont-Ferrand, BMI, ms. 96), dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXI (2002), 123-218, en particular 158-165; però allí m'interessava aquest capítol pels fragments on pledejava a favor de les escoles de llengües; ara, en canvi, m'interessa en tant que hi ha la formulació d'una primera teoria lul·liana de la missió.

3. Per a la informació del lector i per a la comprensió de la doctrina distribuïrem les tretze lletres en tres columnes: hi ha en la primera les sis lletres que denoten realitats objectives; la segona, les altres sis que vehiculen la significació de les primeres; la tercera té una sola lletra, la N, i representa la intel·ligència humana, en tant que receptora de les significacions de la columna segona i de punt on es realitzen les operacions intel·lectuals, en les quals hom assoleix l'objectiu formulat al principi

Columna objectiva	Columna de significacions	
A = Jesucrist	B	
C = tots los crestians	D	
E = món	F	N
G = franc poder, saber i voler dels crestians	H	
I = potència motiva	K	
L = acabament	M	

El lector pot col·locar mentalment una línia que vagi de cada una de les lletres de la segona columna a la N, ja que la significació incideix en la intel·ligència del subjecte humà reflexionant sobre el tema.

I ja de bell començament, una precisió: la dita ,art e manera' s'ha de prestigiari per la seva eficàcia o per la seva ,necessitat', car «les arts e les maneres segons que són profitables les unes més que les altres segons lo major profit que se'n segueix, sí són pus necessàries»; i com que el màxim grau de profit i de necessitat es troba en la manera com «vós ab la vostra passió e ab los apòstols començàs la manera com los errats ixen d'error» diguem que aquesta és la gran ,demostració necessària' dels articles de la fe; en conseqüència l'art e la manera es redueix i concreta en aquesta pregària:

«...que ara retornets aquella manera e devoció que adoncs era en lo món com vós e ls apòstols morís e ploràs per sanar e lavar nostres langors e nostres culpes».

Establerta la continuïtat entre la manera de Crist i els apòstols, no pas en tant que realitzadors de miracles, ans en tant que donadors de la pròpia sang i vida per la missió,⁴ i la manera com ara aquesta ha d'ésser eficaç com a doctrina bàsica en el punt de la missió cristiana, intentem de seguir el raonament de Ramon Llull en aquesta teoria de la missió.

Els núms. 4 i 5 comencen el joc de les ,figures sensuais' o del diguem-ne ,joc de lletres' que ha de portar la intel·ligència a les conclusions lul·lianes. I de moment en tenim prou amb les quatre primeres, d'entre les quals destaca la B, que és la ,significació de Jesucrist', car aquesta

- a) «...demostra e significa que l'A ha més en est món vicari e loctinent seu, ço és, lo sant apostoli, e los cardenals, e ls prelats, e ls religiosos, e ls prínceps, e ls altres crestians»;⁵ i també
- b) «...lo gran càrrec en què l'A ha mesa la C per tal que endreç e ordén l'E a glòria e a laor de l'A», recordant, tal com ja sabem, «la gran pobrea e la gran mort angoixosa que lo vostre cors sostenc per amor de la C».⁶

Amb expressions com ,la C és ocasionada' o ,lo gran càrrec en què l'A ha posada la C' dels núms. 4 i 5, Llull sembla que preparava el camí per a posar el dit a la llaga, cosa que fa introduint lletres noves en qualitat de també noves ,figures sensuais'. Llegim directament Llull en una frase de gairebé tot el núm. 6, que aparentment és un jeroglífic:

4. Per això, enmig de les operacions intel·lectuals de significació entre les lletres de les dues columnes (cf. nota anterior), no manquen frases com aquesta: «...la memòria remembra la gran pobrea e la gran mort angoixosa que lo vostre cors sostenc per amor de la C» (OE, II, 1150, núm. 4).

5. Segurament Llull féu equivaldre la C al concepte ,tots els crestians' i evità la paraula ,església', per dues raons: perquè ,església' tenia en el seu temps un sentit extremadament jurídic, com en la definició medieval «Ecclesia Romana est papa cum cardinalibus», i àdhuc polític, com quan entenia ,església' en el sentit d',Estats Pontificis'; i perquè a ell, en tocar el tema de la missió, li interessava de subratllar que en la significació de B hi són inclosos ,tots los crestians', tal com explicita la frase que acabem de transcriure.

6. OE, II, 1149-1150, núms. 4-5. Ambdós fragments formen part de la ,significació' de B; per això creuria que en la ,significació' lul·liana, almenys en la d'aquest capítol, hi entra tota la càrrega doctrinal, ací teològica, inclosa o implicada dins un mot.

«...com la B e la D han significat a la N l'ocasió que la C ha d'amar l'honrament de l'A, adoncs la D demostra a la N de la C lo franc poder e saber e voler que l'A ha donat a la C per tal que la C se mova ab la I a honrar e a loar l'A, per tal que en la C sia la L per la qual la C ús de la G que li ha donada l'A per tal que la M demostre acabada la C, per tal que la B dó demostació a la N de l'acabament de l'A, en quant és creador e en quant és creatura»

I ara intentem-ne una ,traducció intel·ligible': fidel a la trajectòria de la seva actuació, en la qual és essencial el respecte a la llibertat (cf. núm. 19), l'A (Jesucrist/Déu - Déu/Jesucrist) ha donat al conjunt dels cristians «franc poder e saber e voler» (és a dir, G) per tal que aquestes potències humanes siguin efectives o es moguin amb efectivitat (I) i condueixin a l',acabament' o plena realització (L) de C, de manera que M (significació d'acabament o realització plena) informi la intel·ligència humana (N), que amb això és arribada la plena realització d'A. Amb altres paraules: el núm. 6 descriu el pressupòsit que totes les condicions, especialment la I (actuació decidida i eficaç a favor de la missió) i la L (realització plena o acabament de l'objectiu) hagin estat posats a la pràctica i plenament realitzats.

Però tant com hi ha la possibilitat d'una plena realització de les condicions, sobretot de les dues, I i L, també hi ha la possibilitat que les dites condicions no es compleixin, cosa que Llull exposa, després d'haver reafirmat que C o conjunt de cristians té a les mans unes possibilitats que no té cap altre poble:

«...la D e la F e la H e la M signifiquen a la N que no ha en l'E null poble qui haja tan gran poder ni saber en honrar son creador com ha la C; e la B demostra a la N que en l'E no ha null poble qui haja tan ocasionada sa volentat en amar son creador com és la C» (núm. 7; extrem repetit en el núm. 9).

I ara sí, al bell mig del núm. 7 i en els nús. 8 i 9, el dit comença de tocar la nafra: en comparació del poder i del saber, en el poble dels cristians, el voler falla, tant en el grau de decisió efectiva com en el de realització plena, o més just, falla la plena realització perquè no hi ha la decisió efectiva que caldria; i així arribem al núm. 9, en el qual, alhora que torna a constatar on és la font del mal, assenyala d'on ha de venir el remei:

«... la privació de la L és en lo voler de la C pus la I no mou tant lo voler com és lo poder e-l saber. On, com açò sia enaixí, doncs l'art e la manera de convertir lo món a la C, és que hom ocasioneig la I (potència motiva o efectiva) com se mova egualment per tota la G (poder, saber i voler), qui és en la C» (núm. 9):⁷

---

7. Quan cal, el principi és explícitament repetit, com en el núm. 9: «...la B no cessa nit ne dia de significar e demostrar l'A a la N per tal que la I egualment sia en lo voler de la C a honrar l'A ab lo poder e-l saber...».

Clar i net, cal elevar el voler a l'altura que en el poble cristià han assolit poder i saber, principi que serà repetit constantment en els números següents (10, 11, 12, 14...), en els quals també tindrem la constatació que quelcom falla tant si és per part de la I com de la L.

I comencem per assenyalar que la dinàmica de les potències humanes de poder, saber i voler, ja es dona en la relació entre els jerarques de l'Església i aquells cristians que estan disposats a continuar la missió:

«...en la C lo sant pare apostoli e sos companyons han poder e saber de fer mostrar diverses llengües als sants religiosos, los quals la D demostra ésser en la C, adoncs cové que hom s'esforç aitant com pusca com la I se mova per tota la G de l'apostoli e dels cardenals per tal que la I egualment se mova en la G dels sants religiosos qui per gràcia vostra han poder e saber de convertir los infels...» (núm. 10).

Tenim una doble concreció: la missió de l'església es concentra principalment en la jerarquia suprema, i el primer resultat de la I i la L en llur voler ha d'ésser resoldre les necessitats d'aquells que seran els primers deixebles de Miramar (encara que ací no es parli explícitament d'escola de llengües, però el ,mostrar diverses llengües als sants religioses' difícilment podia ésser proposat sense pensar en una escola, tal com el verb ,mostrar' indica; al cap de poc, seria l'escola lul·liana de sèrie A).⁸ Els números següents repetiran la posició i la funció motiva dels jerarques fins que en el núm. 16, tal doctrina serà la premissa per a una altra proposta concreta:

«...així com lo cap de l'home és pus vertuós en ço que conté més de senys sensuais que no fa negun altre membre del cors, enaixí lo cap de la C contén major poder que negú dels altres individus, lo qual poder l'obliga pus fortment a metre la L en la C per tal que tota l'E sia en la C... On, com açò sia enaixí, doncs cové que primerament la I se mova en lo cap de la C per tal que tota la C se mova per lo moviment del cap a honrar l'A metent l'E en la C:

«on, per açò cové que sien trameses missatges als sarraïns per lo moviment de la I en lo cap de la C, los quals sarraïns vegen les coses en les quals s'acorden e-s desacorden ab la C, segons que la B demostra a la N...»⁹

8. Mentrestant, no oblidem una frase important, nascuda del pressupòsit negatiu que papa i cardenals no fessin cas de llur obligació d'ésser motors: «...e si tant és que la I no pusca moure la G dels damunt dits (del sant pare apostoli, e dels cardenals, e dels prelats, e dels religioses e dels prínceps), cové que aquells qui són moguts per la I ab egual voler del poder e-l saber, que pregunten tant e adoren e contemplen tant l'A e que facen tantes d'affliccions, d'entrò que l'A per mèrit d'aquells mova lo voler segons lo poder e-l saber que ha donat al sant apostoli e als altres damunt dits», 1151, núm. 14.

9. 1152, II, núm. 16.

És l'escola lul·liana de sèrie B, a favor de la qual Llull seguiria pledejant fins als seus darrers anys.¹⁰

L'objectiu d'aquesta escola lul·liana de sèrie B no és pas la de produir conversions com si hom digués en sèrie o de forma automàtica, ans el de treure un obstacle que si no era superat seria sempre una barrera insalvable: Llull mateix ens ho explica:

«...la sancta trinitat e la sancta encarnació que la B demostra de l'A no és ço que los sarrains ni-ls jueus se cuiden que nós cream en l'A, adoncs la N entén que-l contrast és de nós a ells per ço com ells no entenen ço que nós creem; car ells se cuiden que nós cream de l'A ço que no creem e no saben ço que de l'A creem e sabem; car en ço que ells oen trinitat se cuiden que cream en tres déus, lo Pare que sia ans que-l Fill; e en ço que oen encarnació, se cuiden que cream que la deïtat s'alteràs e morís; on, per açò és lo contrast fet en lo predicat, com qui diu: Déus és un en trinitat, e Déus és encarnat. On, si ells entenien lo predicat segons que nós l'entendem, ells e nós no contrastariem... On, com açò sia enaixí, doncs per açò lo papa e-ls prínceps deuriem trametre missatge als infeels per donar a entendre del predicat ço que ells no entenen, per tal que ab la C en lo subject e predicat s'acordassen».¹¹

La I i la L segueixen donant joc en la proposta d'allò que anomenaria l'escola lul·liana de sèrie C, o l'escola obligatòria, descrita així:

«... la B demostra a la N que l'A ha donat poder a la C que destrenya alguns sarrains qui són catius e alguns jueus e per força lur faça mostrar la nostra creença en qual manera creu en lo subject e en lo predicat, com se diu: Un Déu en trinitat, e com se diu: Lo Fill és encarnat...».¹²

10. Ho faria en temps pròxim en integrar l'escola lul·liana de sèrie B en el dispositiu de defensa dels cristians contra les escomeses de l'anticrist en el seu *Llibre contra Anticrist* (PERARNAU, «Arxiu de Textos Catalans Antics», IX (1990), 151-152, línies 1448-1458); i encara hi pledejaria el 1312, en demanar en el *Liber de participatione Christianorum et Sarracenorum*, la col·laboració de Frederic d'Aragó, rei de Trinàcia, amb vistes a un intercanvi de lletrats entre Sicília i Tunis; el fragment és reproduït en el meu *La còpia manuscrita...* (cit. en la nota 1), 195-196.

11. OE, II, 1152, núm. 17.

12. OE, II, 1152, núm. 18. Basant-se en aquest número, Mark D. JOHNSTON, *Ramon Llull and the Compulsory Evangelisation of Jews and Muslims*, dins *Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages*. Studies in Honor of Robert I. Burns S.J. Volume I. Proceedings of Kalamazoo edited by Larry J. SIMON (The Medieval Mediterranean. Peoples, Economies and Cultures, 400-1453, 4), Leiden, E. J. Brill 1995, 3-37, en particular 14-32: *Ramon Llull and Compulsory Evangelization*: l'autor és taxatiu: «It is difficult to discover in this passage any indication of the courtesy, good-will, respect, or tolerance for non-Christians that some modern scholars find in Llull's arguments» (14). Crec que el judici de Johnston podria haver estat un altre, si s'hagués adonat que en aquesta escola de tipus C s'hauria tractat de ,mostrar', el verb que en català medieval expressa la relació didàctica o pedagògica entre mestre i deixeble (cf. ALCOVER-MOLL, s.v., 4; COLOM, *Glossari General Lul·lià*, III, 379, 4) i que és utilitzat en el núm. 10 del mateix capítol justament amb idèntic sentit pedagògic: «lo sant pare apostoli e sos companys han poder e saber de fer mostrar diverses lenguatges als sants religiosos...»; jo espero que en virtut de la presència del ,mostrar' amb sentit didàctic en ambdós fragments, Johnston estengui la seva tesi de la ,compulsory evangelisation' als tretze framenors que

La I i la L segueixen dominant la reflexió lul·liana amb aquesta semiobjecció: si l'A vol realment que tota la G de la E s'integri en la C i és omnipotent, només li cal decidir-ho i serà un fet.

Ramon Llull, reafirmant el respecte absolut de Déu a la llibertat de l'home, sobretot en el punt de l'acte de fe, exposa la resposta en els tres números següents, 19, 20 i 21:

«... si l'A forçava lo franc voler dels errats e-ls constreyia a entrar en la C, o si forçava lo franc voler de la C que constretament forçassen los errats d'entrar en la C, la M demostraria a la N que la L no seria en l'A ni en la C; on, per açò, la N entén que l'A no vol ésser contra lo franc voler de la C ni dels infeels, car si ho era, seria lo creador contra lo franc voler qui és en la creatura; e açò és cosa impossívol.»¹³

Establerta aquesta tesi incontrovertible, segons la qual l'única art e manera de convertir els infidels és la que «la C mova la I intel·lectual de los infeels ab la I intel·lectual de la C per tal que la I sensual dels infeels se mova en la C per lo moviment de la I intel·lectual, qui reeba ço que la B demostra de l'A» (*núm.* 20), es presenten dues hipòtesis de treball, d'alguna forma complementàries: que la C, refiada de la seva potència material, emprengués una actuació purament humana forçant el poder dels infidels; i que la C se n'hagués de defensar. La desqualificació de la primera hipòtesi no pot ésser més radical i taxativa:

«... com la I sensual de la C vol forçar la I sensual dels infeels sens la I intel·lectual, adoncs la M demostra que la L defall en la C, per lo qual defalliment los infeels no poden entrar en la C ni la C no és digna que ells hi entren, pus los hi vol metre contra ço que la B demostra de l'A.»¹⁴

La resposta a la segona hipòtesi és condicionada per dos pressupòsits: el primer és que en la C predomini per damunt de tot la I intel·lectual; la segona és que la potència material dels infidels es dediqui (o almenys amenaci) a destruir la realitat de la C:

---

estudiaven a Miramar ja abans del 1275. Però tampoc no hi havia 'evangelisation', ans només uns exercicis d'anàlisi gramatical entre subjecte i predicat, tal com diuen les paraules finals del fragment del núm. 18 transcrit per mi; perquè aquesta anàlisi gramatical entre subjecte i predicat era també justament la raó d'ésser de l'escola lul·liana de sèrie B, tal com hom pot veure en el fragment acabat de copiar, corresponent a la nota 10. La diferència entre els 'alumnes' de l'escola B i la dels de la C consistia en el fet, realment important, que els de la B, els quals, si tenim en compte les frases del núm 16 («sien trameses missatges als sarraïns») i del núm. 17 al final («deurien trametre missatges als infeels»), devien ésser completament lliures (i en aquest cas de sèrie B no trobo el verb 'mostrar'), mentre els del núm. 18 eren obligats a un ensenyament d'anàlisi gramatical entorn al significat dels articles de la fe. Que de més a més, en la ment de Llull en escriure el capítol CCCXVI del *Llibre de contemplació*, les seves propostes didàctiques no comportaven cap forma 'compulsory', resulta clar només pel fet que hom llegeixi els tres números que segueixen el 18, els 19-21. Del fet de l'obligatorietat en parlarem de seguida que haguem analitzat el capítol.

13. OE, II, 1152, núm. 19.

14. OE, II, 1153, núm. 20.

«On, si la C mou la I entel·lectual a endreçar la I entel·lectual de los infeels, adoncs és leguda cosa que per armes e per força sensual se mova la I sensual de la C contra la I sensual dels infeels, qui vol destruir la I sensual de la C.»¹⁵

Els tres números següents semblen contenir una reflexió complementària sobre les dues hipòtesis acabades de recordar:

- a) en primer lloc es reafirma en la voluntat salvífica universal (al final del núm. 22 i com a resposta a una objecció en tot el núm. 27).¹⁶ També hi reafirma Llull la seva convicció que si «la G qui no és en la C entre en la C» (núm. 22), és a dir, la conversió i integració dels infidels en la comunitat cristiana, seria com passar ells de la potència a l'acte, una elevació, un perfeccionament (cf. primeres frases del núm. 21);
- b) també es reafirma a negar qualsevol valor cristià a l'intent d'obtenir que «la G qui no és en la C entre en la C» «més per amor de les coses sensuales que per amor de les coses entel·lectuals», ja que també en aquest punt val l'exigència «que la I de la C se dó a la primera entenció ab les coses entel·lectuals e dó la segona entenció a les coses sensuales» (núm. 23); i
- c) no sols insisteix una vegada més en la veritat que «major volentat ha l'A e major plaer que la C mova la I entel·lectual contra la I entel·lectual dels infeels, que no ha que la I sensual de la C se mova contra la I sensual dels infeels», ans encara torna a reafirmar que «més són los infeels que vostra humana natura e los apòstols meteren en la C ab armes intel·lectuals, que los infeels que la C ha meses en si mateixa ab armes sensuales»; en conseqüència, «qui vol veer l'art ni la manera de convertir lo món a la C, veja com per lo moviment entel·lectual de la I en la G se pot més convertir que per lo moviment sensual.»¹⁷

Els dos núms. següents (25 i 26) són pura conseqüència lògica de la frase acabada de transcriure, amb la qual es clou el núm. 24. I heus ací que el «moviment intel·lectual de la I en la G» és a l'abast de la mà, perquè

«... molts hòmens són en la C, religiosos e lecs, qui volrien morir per honrar l'A en l'E»

15. També a favor d'aquesta hipòtesi, Ramon Llull demana tot seguit, en el mateix número, una llei general de l'Església: «On, si lo cap de la C prenia tant de tresor e de la renda de la G e l'assignava a tots temps a moure la I sensual e entel·lectual de la C contra la I sensual e entel·lectual dels infeels, adoncs la forma potencial de la L vendria de potència en actu en l'E e de l'E en la C, tant tro que tota l'E seria sotsmesa a la C, per la qual subjecció la I mouria tota la G de l'E a loar e a glorificar l'A en la C» (OE, II, 1153, núm. 21).

16. «... la B demostra a la N que l'A volria que tota la G de l'E fos en la C; on, per açò la B obliga la G de la C que s mova ab la I eguament per la G, per tal que la G qui no és en la C entre en la C.» (OE, II, 1153, núm. 22); i «... entendria e la memòria remembraria com l'A sostenc molts de treballs e molt greu mort ab sos apòstols per tal que tota la G de l'E entràs en la C: mas com la N no reep la B e com dubta en l'A, per açò la G no s mou a devoció com l'A sia honrada e coneguda per tota l'E. On tot lo mellor ordonament que hom pogués fer a convertir l'E, seria que per raons necessàries hom li fes conèixer ço que la B demostra a la N de l'A» (OE, II, 1154, núm. 27).

17. OE, II, 1153, núm. 24.

tal com diu el núm. 25, o

«...algun dels hòmens de la C són a açò venguts que són moguts per la I entel·lectual a honrar l'A per tota l'E e no dubten mort a soferre per amor de l'A...».¹⁸

Existeix, doncs, dins el conjunt dels cristians qui està disposat a donar aquella gran mostra d'arts e maneres necessàries' (cf. núm. 3), que és la continuïtat pura i simple amb l'actuació i mort de Crist i dels apòstols (núm. 25), o, assegurada aquesta com a base, de més a més està capacitat a moure's ,per la I entel·lectual', tal com diu el núm. 26: aquesta és la proposta lul·liana d'art e manera per a la conversió dels infidels o, tal com ell es complau a repetir, a fi «que tota la G de la E entri en la C».

La conseqüència que segueix és lògica pura:

«...adoncs cové que lo cap de la C e sos conselladors e los prínceps e ls prelats se moguen a donar art e manera com los benaurats moguts entel·lectualment a honrar l'A en l'E, se moven sensualment per tota l'E per tal que l'A sia honrada per tota l'E, la qual art e manera és, Sényer, que hom lur dó maestres e llibres e despeses per tal que-s pusquen moure sensualment segons lo moviment entel·lectual; e cové que ab los llibres qui mills demostren veritat de l'A e mills donen devoció a la C, hom retorn la devoció qui era en lo temps dels apòstols...» (núm. 26).

Ja només restava una altra conseqüència, també lògica i coherent de fins on arriben les exigències vinculades a la I i a la L:

«...la N entén que si lo cap de la C ordonava que aquells, on la L seria pus fortment fossen sos procuradors, e si los cardenals ordonaven que aquell on la L seria pus fortment fos lo cap de la C, adoncs hauria la I ocasió com mogué per tota la C per tal que entràs en ella tota la G de l'E...» (núm. 28).

Ara Ramon Llull només afegirà que, tot i les dificultats que l'empresa presenta, «los sarraïns s'acosten més a la C que nulles altres creences» i que «la memòria remembra que la C en quant s'acorda mills ab los sarraïns que ab null altre poble, per açò és pus leugera cosa de convertir los sarraïns que null altre poble...» (núm. 29).

Reflexions i preguntes

1. Aquesta és, si no m'erro, la primera síntesi doctrinal lul·liana sobre el tema de missió i croada i per això crec que és justificada la pregunta de si hom

18. *Ibid.*, 1154, núms. 25 i 26.

pot parlar d'una ,teologia de la missió en Ramon Llull' prescindint d'aquest capítol; perquè, per molta evolució que hi hagi hagut en el pensament lul·lià, caldria justificar la decisió de prescindir-ne, demostrant que en els anys posteriors ell no sols corregí ans encara trabucà el seu pensament.

Perquè la primera constatació que em sembla deduir-se d'aquell capítol primerenc és que Llull no sols evità el mot ,església' en donar la significació de les lletres i en concret la de la C, ans, de més a més, tota l'exposició parteix d'una situació que no és pròpiament d'Església, ans de cristiandat, situació que Llull accepta pel cap baix ,de facto' i amb la qual compta, car almenys quatre vegades en enumerar els estaments cristians afectats pel seu projecte, hi fa entrar els prínceps.¹⁹

I aquesta constatació té repercussions enormes, car, d'una banda en depèn tota la presa de posició entorn la, tan teòrica com es vulgui i amb tots els condicionants que es vulguin, però lícita actuació de «la I sensual de la C contra la I sensual dels infeels», és a dir, de la croada; i de l'altra el reconeixement de l'autoritat dels poders públics en règim de cristiandat a establir una escola obligatòria (l'escola lul·liana de sèrie C) amb l'objectiu de clarificar, fins i tot gramaticalment, les bases reals de la confrontació religiosa, sempre conflictiva i sovint violent, entre blocs religiosos coexistents dins l'àmbit de llur jurisdicció. M'agradaria que especialistes en dret polític de la Baixa Edat Mitjana (preciso la cronologia, perquè en aquells darrers segles medievals el ,ius commune' ja havia triomfat i la figura del ,prínceps' s'anava engrandint i enfortint), estudiessin des de perspectiva purament jurídica el dret dels prínceps a establir les dites escoles. Estic segur que el resultat es trobaria a les antípodes o almenys enormement allunyat de les estranyes desqualificacions apriorístiques i infundades del prof. Mark D. Johnston.

Tindríem, doncs, juxtaposats, una sèrie d'elements vàlids per a una teologia de la missió, i una altra d'introduïts pel fet de la confusió de poders o d'ordres (l'eclesiàstic i el civil) pròpia (per no dir constitutiva) de la cristiandat. I en una barreja en la qual es troben teologia i política, ja se sap (i els medievals ho sabien de cor) que ,peiores semper sequitur conclusio partem'. Teologia, doncs, de la missió en Ramon Llull? Una certa teoria, sí; un cert cos doctrinal, sí, però teologia?

2. Hi ha un altre problema de fons. A mesura que hom va llegint les exposicions de mons. Gayà, s'adona de la importància que ell atribueix a l',Art' lul·liana, fins a arribar a formulacions o exposicions que almenys pràcticament redueixen la ,teologia' de la missió a l',Art', interpretant així un fragment del *Llibre de meravelles* sobre el sentit teològic del devenir històric (II, 127; III,

19. Les quatre vegades es troben en els nùms. 4, 14, 17 i 26. Consta, d'altra banda, que en escriure el *Liber de fine*, Llull era conscient de la diferència almenys verbal entre els dos conceptes: «...si ecclesia et christianitas faceret posse suum...» (MADRE, CC CM XXXV / ROL IX, 277, líns. 894-895).

73-103); un dels dos capítols bàsics de (III) és exclusivament dedicat a una exposició estàtica de l',Art'; i ja en (II, 121), trobem formulada la tesi de la seva centralitat, com a element diferencial de la ,teologia' lul·liana de la missió, tesi repetida així en (IV, 38): «De fet, però, és l'Art la que pren el lloc central del projecte missioner lul·lià, ja que ella no és sols el mitjà de l'exposició de les veritats de la fe, sinó també el mètode de la vida cristiana». Però aquesta insistència en la centralitat de l',Art' a l'interior de la missió obliga a preguntar-se, primer, si la insistència en la línia de continuïtat entre l'actuació testimonial i martirial de Crist i els apòstols i la que tants estan disposats a repetir dins l'Església ha passat a segon o tercer terme, i segon, lul·lianament si l',Art' és per primera o per segona intenció (cf. IV, 26). Com també obliga a preguntar-se si la tesi de la centralitat de l',Art' en la doctrina de la missió no estarà relacionada i qui sap si determinada pel fet que «el punt central dels estudis lul·lians contemporanis és, sens dubte, l'Art lul·liana» (IV, 61).

Aquesta afirmació de la centralitat de l',Art' m'obliga a preguntar-me si no ha determinat també el concepte de ,demostració', que ha conduït mons. Gayà a l'afirmació següent, copiada literalment i íntegra: «Grazie all'intervento dell'inquisitore Nicolau Eimerich la teologia di Raimondo Lullo irrompe nel panorama della teologia medievale con la sua tesi sulla possibilità di dimostrare le verità della fede. L'interpretazione di Eimerich è certamente falsa, frutto persino del travestimento dei testi. Coglie tuttavia nel segno, considerando che questa tesi costituisce il fondamento di tutta l'opera lulliana». És a dir, Eimerich fa diana en el cor mateix de la doctrina lul·liana de la demostrabilitat dels articles de la fe; i si fa diana, deu ésser perquè, en emprar el mot ,demostrar / demostració' ambdós pensen en el mateix o tots dos donen a ambdues paraules la mateixa significació tècnica filosoficoteològica. Però és realment així? I altra vegada ens trobem amb el capítol CCCXLVI del *Llibre de contemplació*, la simple lectura del qual posa davant els ulls significats no unitaris de ,demostrar', on, per exemple, trobem ,demostrar/demostració' dins aquestes frases, corresponents al número indicat al final de cada una, sempre del capítol esmentat:

1. «...la B demostra e significa a la N que l'A ha més en est món vicari e loctinent seu...» (núm. 4);
2. «...com la N reep ço que la B li demostra de l'A...» (núm. 4);
3. «...la N entendria que la B no demostraria que l'A hagués fet en aquest món vicari ni procurador...» (núm. 4)
4. «...entenem que la B demostra a la N lo gran càrrec e què l'A ha posada la C per tal que endreç e ordén l'E...» (núm. 5);
5. «...la N entén la D que demostra com la C és molt fortment encarregada d'amar e servir l'A...» (núm. 5);
6. «... la D demostra a la N de la C lo franc poder e saber e voler que l'A ha donat a la C...» (núm. 6);
7. «...per tal que la B dó demostració a la N de l'acabament de l'A...» (núm. 6);

8. «... la B demostra a la N que en l'E no ha null poble que haja tan ocasionada sa volentat en amar son creador com ha la C...» (núm. 7);
9. «...la K demostra a la N la privació de la L en la I...» (núm. 7);
10. «...segons que la B demostra potencial moviment de la G a honrar l'A...» (núm. 7);
11. «...en ço que la D demostra de la C...» (núm. 8);
12. «...dementre que la N entén totes estes coses, la K li demostra...» (núm. 8);
13. «...la M demostra que la L priva pus fort en lo voler de la C...» (núm. 8);
14. «... com la D demostre a la N que en la C lo sant pare apostoli...» (núm. 10)
15. «...sants religiosos, los quals la D demostra ésser en la C...» (núm. 10);
16. «...la B no cessa nit ne dia de significat e demostrar l'A a la N...» (núm. 11);
17. «...la D demostra de la C que lo voler de la C és franc...» (núm. 11);
18. «... la B no poria demostrar a la N la L en l'A...» (núm. 11);
19. «...la F demostra a la N que en l'E és la L e son contrari...» (núm. 13);
20. «...la F li dóna demostració que pus forta cosa és en si la L que son contrari...» (núm. 13);
21. «...la M demostra que pus leugera cosa és que la veritat vença son contrari...» (núm. 13);
22. «...la B no poria demostrar a la N que la L fos en l'A...» (núm. 13);
23. «...és demostrant la F a la N que la veritat és pus forts cosa...» (núm. 13);
24. «...la B demostra que l'A ha pus obligat lo cap de la C...» (núm. 16);
25. «...vegen les coses en les quals s'acorden e-s desacorden ab la C segons que la B demostra a la N...» (núm. 16);
26. «...com la N entén çp que la V li demostra de l'A...» (núm. 17);
27. «...la sancta trinitat e la sancta encarnació que la B demostra de l'A...» (núm. 17);
28. «...la B demostra a la N que l'A ha donat poder a la C...» (núm. 18);
29. «...ço que la B demostra de l'A...» (núm. 18);
30. «...la N entén que la B demostra que l'A ha donat poder a la C...» (núm. 18);
31. «...la B significa e demostra a la N que l'A ha la G...» (núm. 19);
32. «...la M li demostra (a la N) que si l'A forçava lo franc voler dels errats...» (núm. 19);
33. «...la M demmostraria a la N que la L no seria en l'A ni en la C...» (núm. 19);
34. «...per ço que la B demostra de l'A a la N.» (núm. 20);
35. «...ço que la B ab la L demostra de l'A, adoncs la M demostra defalliment de la L en la C.» (núm. 20);
36. «...adoncs la M demostra que la L defall en el C...» (núm. 20);
37. «...contra ço que la B demostra de l'A.» (núm. 20);

38. «...la d demostra a la N que la L està potencialment en l'E per lo poder e-l saber que l B demostra que l'A ha donat a la C...» (núm. 21);
39. «...la M demostra a la N que la L més és en l'E...» (núm. 22);
40. «...la K demostra a la N que aïtant com la L és més en l'E...» (núm. 22);
41. «...la D demostra ab la H a la N que la G...» (núm. 22);
42. «...la B demostra a la N que l'A volria que tota la G de l'E fos en la C...» (núm. 22);
43. «...aïtant com la K demostra que la I se mou més per les coses sensuals...» (núm. 23);
44. «...la D demostra que la C no pot comprendre tota la G de l'E...» (núm. 23);
45. «...la H demostra que la C porà contenir tota la G de la C...» (núm. 23);
46. «...la B demostra a la N que major volentat ha l'A...» (núm. 24);
47. «...la M demostra que la L cové més entrar en l'E...» (núm. 24);
48. «...dementre que la B demostra l'A a la N...» (núm. 25);
49. «...com la N de la C reep ço que la B demostra de l'A...» (núm. 25);
50. «...la M demostra que la L no és en la N d'aquells ui han aïtal opinió e la D demostra que la N no reep ço que la B demostra de l'A...» (núm. 27);
51. «...per raons necessàries hom li feés conèixer ço que la B demostra a la N de l'A...» (núm. 27);
52. «...la F demostra a la N que molts hòmens són per l'E...» (núm. 28);
53. «...com la N entén com l'A se demostra ab la B a la C...» (núm. 28);
54. «...dementre que la D açò demostra a la N...» (núm. 29);
55. «...la F li demostra que pus la C hagués convertits los sarraïns...» (núm. 29);
56. «...com nós hajam demostrada l'art e la manera com per gràcia vostra tot lo món se pusca convertir...» (núm. 30).

Si no m'erro, en totes aquestes vora seixanta repeticions de ,demostrar/demonstració' el subjecte és sempre, sense excepció, una de les lletres que en la nota 2 formen la columna de les significacions; és a dir, per a Ramon Llull significar equival a demostrar o a la inversa, cosa que, de més a més, explícita en aquells casos en què empra el sintagma ,significa e demostra'; certament, no és aquest el sentit de ,demostració' de Nicolau Eimeric i els seus seguidors.²⁰ I si no parlen del mateix, encara que emprin el verb ,demonstrare', com es pot dit que Eimeric ,coglie nel segno?

Ni que sigui com a hipòtesi de treball, proposaré la possibilitat inversa, la que les posteriors intuïcions com la que l',ésser és actiu' i la consegüent teoria dels correlatius, no són altra cosa que el successiu complement de la teoria de la significació: allò que la significació conté i explícita sobre l'A i que omple les

---

20. La covada antilul·liana de Nicolau Eimeric és ara coneguda pel llibre d'Alois MADRE, *Die theologische Polemik gegen Raimundus Lullus: Eine Untersuchung zu den Elenchi auctorum de Raimundo male sententium* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, N. F., 11), Münster, Aschendorff 1973.

explicacions del nostre capítol CCCXLVI, a mesura que Ramon Llull anà perfeccionant la seva teoria de les coses, també integrà nuclis doctrinals com els acabats d'esmentar i que tanta d'importància han tingut en la configuració del bloc doctrinal del lul·lisme.

3. Qualsevol que sigui la resposta a la hipòtesi acabada de formular, allò que és possible d'afirmar amb certesa és que l',Art' no ha comportat en Llull la convenció de ,demostrar els articles de la fe'. N'és prova el *Llibre contra anticrist*, en el qual, d'una banda, ja són suposades les ,veres demostracions' de l'*Art abreuçada de trobar veritat*,²¹ i de l'altra, en el cas més ,ad hoc', que és el dels alumnes de l'escola lul·liana de sèrie B, alumnes que han entrat infidels i que, segons l',encertada' acusació d'Eimeric, haurien d'eixir-ne fidels cristians, resulta que Llull mateix preveu un resultat clarament divers; per la seva importància, s'ho val de transcriure el paràgraf:

«Establiment e ordonament cové ésser fet com lo sant pare apostoli tremetra als reys dels infaels que li tremeten hòmens savis en llurs sextes e que a aquells sia mostrat latí e los libres, per los quals la fe chrestiana és revelada e demostrada ésser en veritat. E que sien a aquells savis dons donats e agradablement sien servits e que retornen en llurs terres paguats del acullyment que hom a ells haurà fet. E tot açò se cové a la art de convertir los infaels, per tal que aquells la fe cathòlica recompten en llurs terres e que se'n vagen ab enteniment il·luminat e ab consciència nafrada per la sciència que enfre los chrestians hauran apresada sobre la revelació de la fe cathòlica.»²²

4. No crec que calguin més explicacions. Per això posaré punt final a aquesta ja massa llarga nota amb certes observacions de detall, que han d'ésser precisades: «Non si è potuta trovare... alcuna eco della dottrina lulliana in autori contemporanei...» (25); prescindint del dubtós Guillelmus de Sequavilla, introduït recentment en les llistes dels antilul·listes per Vincent Serverat, certament no res menys que tot un Agostino Trionfo es queixaria perquè ell ha estat ací desconegut, o desestimat el seu *Contra divinatores et sompniatores* d'entorn el 1310, on mons. Gayà pot trobar tot un capítol, el sisè, contra el pretès raciona-

21. «...per estes tres spècies de demostració [les acabades d'exposar en les línies 960-963: per aequiparantiam, a posteriori, a priori] pot ésser reprès Antechrist qua<n>tra los falços arguments que farà contra la conseqüència dels primers comensaments, hon se formen veres demostracions segons la *Art abreuçada de trobar veritat*» (PERARNAU, «Arxiu de Textos Catalans Antics», IX (1990), 117-118, línies 967-974).

22. *Ibid.*, 151-152, línies 1447-1458. Ultra el ,mostrar', és fàcil de veure-hi tres punts: a) els alumnes de l'escola lul·liana de sèrie B se n'han d'entornar sabent (per dir-ho com el capítol CCCXLVI) qui és el subjecte i quin el predicat dels articles de la fe; b) han d'haver rebut els arguments favorables a la fe cristiana; i c) el resultat o la suma dels dos factors precedents no és la conversió a la fe cristiana, ans només la ,intel·ligència il·luminada i la consciència nafrada', és a dir, que per la clarificació de subjecte i predicat i pel coneixement dels arguments, aquells lletrats infidels haurien de marxar de l'escola de sèrie B (perdó per l'expressió popular) amb un perdigó a l'ala.

lisme de Ramon Llull. La pàgina següent ens diu que aquest del racionalisme és «practicamente... l'unico tema su cui Lullo prende una posizione esplicita all'interno della teologia cattolica»; cal suposar que el de la Puríssima, en el qual Llull té tesi positiva i diàfana ja el 1298 (sembla que abans de Duns Escot) és teològicament un tema irrellevant i no s'ho val d'esmentar-lo; o la tesi sobre el sentit de l'Encarnació; o la mateixa doctrina sobre la missió i la conversió dels infidels, que no era pas la propugnada per tots els seus contemporanis (i segurament per d'altres de posteriors).

Punt final. Mons. Jordi Gayà Estelrich ha dedicat a un tema lul·lià tothora roent un nombre considerable de pàgines que inciten a seguir-hi reflexionant; i un servidor estaria molt satisfet si aquestes pàgines aportessin quelcom a l'elucidació d'un punt, que, per la seva relació amb la violència, és ara d'una actualitat indiscutible.

Barcelona, sants Pere i Pau 2003